

บทที่ ๔

วิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์

ในบทที่ ๔ เป็นการวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ว่ามีความสอดคล้องกันอย่างไร นำมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างไร ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงจนเกิดผลเป็นความเจริญของงานของชีวิตและการอยู่ร่วมกันด้วยความปกติสุขในสังคม เพื่อส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลในสังคม ซึ่งมีกรอบการศึกษา พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามหลักทฤษฎีของสกินเนอร์ และแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้เป็นการศึกษาพฤติกรรมที่แสดงออกถึงศักยภาพของสมองเกี่ยวกับการจดจำข้อมูลต่างๆ ได้แก่ ความจำ ความเข้าใจ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ พฤติกรรมเหล่านี้จะแสดงออกถึงจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ รวมถึงพฤติกรรมบางอย่างที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำจนเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถในการบังคับอวัยวะต่างๆ ของร่างกายให้เคลื่อนไหว หรือทำงานเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายบางอย่างอย่างสอดคล้องประสานกัน

จากการศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามหลักทฤษฎีของสกินเนอร์ มีแนวคิดว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม สิ่งสนับสนุนและการลงโทษ โดยสกินเนอร์มองว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นพฤติกรรมที่กระทำต่อสิ่งแวดล้อมของตนเอง พฤติกรรมของมนุษย์จะคงอยู่ตลอดไป จำเป็นต้องมีการเสริมแรง ซึ่งการเสริมแรงนี้มีการเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) และการเสริมแรงทางลบ (Negative Reinforcement) การเสริมแรง หมายถึง ผลของพฤติกรรมใดๆ ที่ทำให้พฤติกรรมนั้นเข้มแข็งขึ้น สามารถสรุปได้ว่า พฤติกรรมการเรียนรู้เป็นส่วนประกอบของชีวิต มีความสัมพันธ์กับอวัยวะรับสัมผัส และสัมพันธ์กับปัจจัยประกอบต่างๆ ที่ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้น เช่น เซอร์วิญญู การสังเกต พิจารณา ความสนใจ คุณภาพจิตใจ คุณสมบัติของสิ่งเร้าต่างๆ แรงจูงใจ เป็นต้น เฉพาะตัวบุคคลการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ ความเชื่อ ความสนใจ เจตคติ ค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพ ซึ่งอาจมีการเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านในเวลาเดียว ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ หรือการฝึกอบรม

การเรียนรู้คือการสื่อสาร เพราะคนเราเรียนรู้ได้ ด้วยการรับรู้ข้อมูลจากภายนอกรอบๆ ตัวเรา ได้แก่ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เมื่อรับรู้แล้วก็เอามาจำ คิด และพัฒนาเป็น ความรู้ การเรียนรู้พอจะแบ่งได้หลายระดับ คือ การเรียนรู้โดยสัญชาตญาณ เช่น เอาหัวไปชนเสา เจ็บ ก็เลยรู้ว่า เสามันแข็งกว่า หัว โดนแตกก็รู้ว่าแตกร้อน เป็นต้น จากนั้นก็จะเป็นการเรียนรู้ที่ ซับซ้อนขึ้น เช่น การพูดคุยกัน การอ่าน เรียนในห้องเรียน หรือแม้แต่การละเล่น ก็เป็นการเรียนรู้ การเรียนรู้ขั้นสูง ได้แก่ การเฝ้าสังเกต การทดลอง วิจัย ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่มีระบบ ดังสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

๔.๑ วิเคราะห์ความสอดคล้องพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์และพระพุทธศาสนาเถรวาท

สกินเนอร์ มองว่า ความรู้สึก ความคิด ความเข้าใจ ความเชื่อของบุคคลที่มีต่อ ประสบการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่บุคคลได้รับ โดยมีแนวโน้มที่จะตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรม ออกมาในลักษณะหนึ่ง ทางบวก หรือพฤติกรรมที่ดีจะแสดงออกในลักษณะ ความชอบ ความพึงพอใจ ความสนใจ เห็นด้วย ส่วนพฤติกรรมอีกลักษณะหนึ่งคือทางลบ หรือพฤติกรรมที่ไม่ดีจะ แสดงออกในลักษณะความเกลียด ไม่พึงพอใจ ไม่สนใจ ไม่เห็นด้วย อาจทำให้เกิดความเบื่อหน่าย หรือความต้องการหนีห่างจากสิ่งเหล่านั้น

พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ ไม่ใช่สิ่งที่ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นผลมาจากสิ่งเร้าโดยผ่านอวัยวะรับสัมผัส ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ ที่ได้รับ เมื่อมีสิ่งเร้าเข้ามากระทบจะเกิดการประมวลผล ทำให้เกิดการตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อสิ่งเร้าที่ได้รับรู้ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ประสบการณ์บางอย่างจะทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแต่ ไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทฤษฎีพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ให้ ความสำคัญที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ให้สามารถแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ที่ต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจุดหมายสำคัญของทฤษฎีพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์จึง มุ่งพัฒนาความสัมพันธ์ด้านวัตถุ

ในขณะที่ พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ให้ ความสำคัญกับการมองชีวิตตามหลักความเป็นจริง ทุกข์เป็นปัญหาสำคัญของชีวิตมนุษย์ซึ่งเกิด จากตัณหา ซึ่งเป็นผลมาจากผัสสะ การดับตัณหาด้วยสติ ซึ่งสติจะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องได้รับการ ฝึกฝนอบรมตนตามหลักไตรสิกขา โดยมีปัจจัยเริ่มต้นจากการเรียนรู้ด้วยควมศรัทธา มี กัลยาณมิตรเป็นผู้ชี้แนะทางไปสู่การเรียนรู้ ขั้นตอนต่อไปผู้ที่ต้องการเรียนรู้จะต้องนำพาตนเอง ไปสู่การลงมือปฏิบัติ วิเคราะห์ พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ ซึ่งจะนำสัมมาทิฐิตามมา ทำให้องค์

ธรรมชาติของการเรียนรู้เกิดขึ้นและเกิดความสัมพันธ์กันอย่างมีประสิทธิ ภาพนำมาเป็นแนวทาง แก้ปัญหาและดับทุกข์ได้อย่างถาวร

พฤติกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับอายตนะ คือการเรียนรู้ของมนุษย์ที่เกิดจากสิ่งเร้า หรือประสบการณ์ต่างๆ ผ่านทางอินทรีย์ของร่างกายหรืออายตนะภายในทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่ผ่านเข้า มาทางอวัยวะรับสัมผัสทั้ง ๕ ดังกล่าวจะเป็นข้อมูลหรือ ความรู้ได้จะต้องผ่านการแปลความหมายด้วยใจหรือจิต หมายความว่า จิตนอกจากจะนึกคิดไปถึง สิ่งต่างๆ ยังทำหน้าที่รับรู้อายตนะอื่นๆ และทำหน้าที่คิดพิจารณาตัดสินใน หรือโยนิโสมนสิการ ทำให้มีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อรูปที่ให้เห็น เสียงที่ได้ยิน เป็นต้น ในพระพุทธศาสนาจึงไม่มีความรู้ทาง อวัยวะรับสัมผัสทั้ง ๕ ที่บริสุทธิ์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับจิตและการเรียนรู้ เพราะเป็นสภาวะของจิตที่ไม่สามารถวัดได้ด้วยทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การ เรียนรู้ของจิตเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้

ความสอดคล้องระหว่างพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ ของสกินเนอร์และพระพุทธศาสนา การเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ของ สกินเนอร์จะเริ่มจากผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งกา รสร้างปฏิสัมพันธ์กับ ผู้เรียน โดยมีองค์ประกอบที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ คือ ๑) สิ่งเร้าที่จะรับรู้ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส แสง ความร้อน ความเย็น ๒) อวัยวะรับสัมผัส ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวหนัง ๓) การแปลความจาก ความรู้สึกที่ได้สัมผัส ขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิม ซึ่งประทับอยู่ในสมอง เมื่อได้รับสิ่งเร้าสมองจะ ทบทวนประสบการณ์เดิมว่าความรู้จากการสัมผัสคืออะไร มีความสอดคล้องพฤติกรรมการเรียนรู้ ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน กล่าวคือ การรับรู้ในทางพระพุทธศาสนาเกิด องค์ประกอบ ๓ อย่าง คือ ๑) อายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งที่ถูกต้องกาย อารมณ์ ที่เกิดกับใจ ซึ่งเปรียบได้กับสิ่งเร้าที่จะรับรู้ของสกินเนอร์ ๒) อายตนะภายใน ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เปรียบได้กับ อวัยวะรับสัมผัสของสกินเนอร์ ๓) วิญญูญาณ คือ ความรู้สึกที่เกิดจากอายตนะ ภายนอกกระทบกับอายตนะภายใน เปรียบได้กับการแปลความจากความรู้สึกที่ได้สัมผัสของ สกินเนอร์

พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ และ พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เกิดจากการยอมรับและคิด แก้ปัญหาด้วยความรู้ ความเข้าใจ โดยการจั ดระบบของการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับประสบการณ์ จนค้นพบวิธีการแก้ไขปัญหา และมาฝึกฝนอย่างต่อเนื่องจนประสบผลสำเร็จ

๔.๒ วิเคราะห์ความสอดคล้องพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ และพฤติกรรมการเรียนรู้ ของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับอายุนั้นซึ่งทำให้เกิดปัญญา

จากทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์เห็นได้ว่า การแสดงความคิดเห็น ทำที่ ความรู้เอนเอียงทางจิตใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ภายหลังจากการที่บุคคลได้มีประสบการณ์ในสิ่งนั้น พฤติกรรมเช่นนี้ไม่อาจวัดได้โดยตรง แต่สามารถสังเกต และจะวัดได้จา กพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกต่อสิ่งนั้นโดยอาจแสดงให้เห็นได้ในลักษณะความเชื่อ ทำทาง ความคิดเห็น

พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ซึ่งอัตราการเกิดพฤติกรรมหรือการตอบสนองขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ คือ การเสริมแรง หรือการลงโทษ ทั้งทางบวกและทางลบ สิ่งเร้าที่จะกระตุ้นหรือแรงจูงใจให้บุคคลเกิดการแสดงพฤติกรรมนั้นมีมากมาย สามารถ แบ่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ คือ ๑) แรงจูงใจภายใน คือ ตัณหา ความอยาก ความหิว ความกระหาย เป็นต้น ๒) แรงจูงใจภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส และการสัมผัส เปรียบได้กับอายุนั้นภายในและภายนอกในทาง พระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนา พฤติกรรมการเรียนรู้ ของมนุษย์ จะสัมพันธ์กับอายุนั้นทั้งภายในและภายนอก กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่สามารถนำไปสู่จุดหมายของการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา คือ เกิดปัญญารู้เท่าทันความจริงในสิ่งทั้งปวง หรือหลุดพ้นจากปัญหาและความทุกข์ได้ บุคคลจะต้องมีโยนิโสมนสิการ ซึ่งเกิดจากความเข้าใจตามแนวศรัทธาเป็นพื้นฐาน โดยมีกัลยาณมิตรเป็นผู้สร้างให้บุคคลเกิดศรัทธาและชี้แนะแนวทางในการคิดพิจารณา จากนั้นบุคคล จะทำการวิเคราะห์ด้วยตนเองอย่างอิสระ ระ การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญกับโยนิโสมนสิการ เพราะเป็นการเรียนรู้ที่แท้จริงโดยจะเริ่มต้นเมื่อบุคคลรู้จักคิด^๑

พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยมีแนวคิ ดว่ามนุษย์จะเป็นผู้ประเสริฐหรือเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยการฝึก^๒ เป็นการฝึกฝนพัฒนาตนจนประสบผลสำเร็จไปตามลำดับตามสติปัญญาและความพร้อมของแต่ละบุคคล^๓ การฝึกฝนหรือการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ** , พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๗๔๐.

^๒ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๒/๑๓๓.

^๓ อภ.จุตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๖๒/๒๒๗.

สำคัญต่อการดำรงชีวิต เพราะมนุษย์ต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ หรือเกี่ยวข้องกับ สัมพันธ์กับโลกในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น มนุษย์จึงต้องมีการปรับตัว และพัฒนาตนเองตามสภาพแวดล้อม ตามยุค ตามสมัย ตามกาลเวลา เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

ความสอดคล้องระหว่าง พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ ของสกินเนอร์ และพฤติกรรมการเรียนรู้ ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในด้าน ความสัมพันธ์กับอายตนะ คือ มีความสัมพันธ์กับอายตนะภายในและภายนอกเหมือนกัน หรือ เมื่อ มี โยนิโสมนสิการแล้ว จึงเกิดสัมมาทิฐิ โยนิโสมนสิการทำให้บุคคลหลุดพ้นจากกิเลสและตัณหา ทำให้เกิดพฤติกรรมที่เต็มไปด้วยปัญญา ขณะเดียวกันหากบุคคลขาดโยนิโสมนสิการ ย่อมอยู่ใน กระแสของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

ที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่า พฤติกรรมเกิดจากการเรียนรู้ของประสบการณ์ และ ประสบการณ์จะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา แต่พฤติกรรมการเรียนรู้ตาม แนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต เป็นการใช้อายตนะภายในตัว มนุษย์เองปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องอย่างมีสติ ซึ่งเกิดจากกระบวนการฝึกอบรมตาม กระบวนการที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กับของไตรสิกขา โดยอาศัยกัลยาณมิตรที่สามารถเสริมสร้างศรัทธา และเป็นผู้ชี้แนะให้ผู้ปฏิบัติรู้จักวิเคราะห์พิจารณาสิ่งต่างๆ ได้ด้วยตัวเอง สามารถมีความสัมพันธ์ หรือปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง และต้องประกอบด้วยโยนิโสมนสิการและ สัมมาทิฐิ ทำให้เกิดการพัฒนาไปสู่ปัญญาหรือเกิด การสร้างปัญญาในการดำเนินชีวิต “ พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชีวิตใน ๓ ด้าน คือ การปรับพฤติกรรม การยกระดับจิตใจ การพัฒนาปัญญา

๔.๓ พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการปรับพฤติกรรม

จากการเรียนรู้ของสกินเนอร์เห็นได้ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกถึงศักยภาพของสมองที่ เกี่ยวข้องกับการจดจำข้อมูลต่างๆ และนำข้อมูลเหล่านั้นมาประมวลผลซึ่งจะก่อให้เกิด ผลผลิต ทางด้านความคิด เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกต่อสิ่งต่างๆ รวมถึง ลักษณะนิสัยบางอย่างที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ประจำ เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถใน การบังคับบวญะต่างๆ ของร่างกายให้เคลื่อนไหวหรือทำงานเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายบางอย่างอย่าง สอดประสานกัน

^๕ พระพรหมคุณมรรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๐๕.

พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ตามแนวทางทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ ในด้านสัมพันธ์กับการปรับพฤติกรรม เป็นการฝึกอบรมความประพฤติของบุคคลให้รู้จักการรักษากฎระเบียบ ปฏิบัติตามข้อบังคับ มีความรับผิดชอบต่อสังคม ให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การที่บุคคลสามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับของสังคมได้อย่างถูกต้อง และพิจารณาใช้สอยปัจจัยในการดำรงชีวิตให้ กิดประโยชน์ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสิ่งแวดล้อมทางสังคม

ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาองว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ในด้านสัมพันธ์กับการปรับพฤติกรรม ให้ความสำคัญ ๒ ด้าน คือ

๑) ด้านสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หมายถึง ถึง วัตถุสิ่งของหรือปัจจัย ๔ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ยารักษาโรค รวมถึงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ต่างๆ เครื่องมือสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ เป็นต้น เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตให้เป็นประโยชน์ในการแสวงหาความรู้ โดยสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ให้ได้คุณค่าแท้^๕ เช่น การบริโภคอาหารให้เพียงพอกับความต้องการของร่างกาย ด้วยความรู้จักประมาณ เพื่อให้ร่างกายสามารถดำรงอยู่ได้ ไม่ความควรบริโภคเพื่อสนองกิเลสและตัณหา เช่น การสนองตอบความต้องการที่ฟุ่มเฟือย ความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางวัตถุอย่างมีคุณค่าแท้จัดเป็นพื้นฐานในการฝึกอบรมจิตและพัฒนาคุณภาพของชีวิตอย่างแท้จริงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุนี้ มนุษย์ใช้อย่างตระหนักรู้ทั้งภายใน และภายนอกในการเรียนรู้ เพื่อให้ได้คุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของสิ่งที้นำมาใช้บริโภคและให้ได้ผลในทางส่งเสริมคุณภาพชีวิต

๒) ด้าน สิ่งแวดล้อมทางสังคม มุ่งเน้นการเรียนรู้ในการอยู่ร่วมกัน การรักษา กฎระเบียบ วินัยตามภาวะและการดำรงอยู่ของตนในสังคม เช่น ศีล ๕ ด้วยการไม่ละเมิดและไม่เบียดเบียน การปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะ^๖ ได้แก่ ระวังบิดา มารดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรกับมิตร นายจ้างกับลูกจ้าง คฤหัสถ์กับ พระสงฆ์^๗ รวมถึงการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ประกอบอาชีพต่อการเบียดเบียน ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นหรือทำให้สังคมเสียหาย เพราะสังคมจะสงบสุขและมี ความเจริญก้าวหน้าได้

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๖๐๕.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒/๑๙๙-๒๐๐, พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๖๖-๗๖๘.

สมาชิกในสังคมต้องมีระเบียบวินัย ปฏิบัติต่อกันและกันอย่างถูกต้อง เพื่อการยอมรับร่วมกัน เพื่อป้องกันความประพฤติที่เสียหายต่างๆ จนไปถึงการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก^๗

ในความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสิ่งแวดล้อมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับเจตนาเป็นตัวกำหนดการกระทำ^๘ หรือเจตจำนงของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยแรงจูงใจ คุณภาพจิต และสภาพจิตใจในขณะนั้นว่าอยู่สภาวะเช่นไร เพราะการที่มนุษย์ใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ก็เพื่อมุ่งตอบสนองตันทนหาหรือความต้องการต่างๆ กล่าวคือ ถ้าชอบใจสุขใจก็อยาก มีอยากเป็น ความอยากเพิ่มขึ้นไม่สิ้นสุด แต่ถ้าเกิดความทุกข์ใจ ก็อยากหนีไปให้พ้นจากทุกข์ ซึ่งมีสาเหตุมาจาก โลภะ โทสะ โมหะ ดังนั้นภาวะจิตใจจึงมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา หรือกล่าวได้ว่า จิตใจมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยพฤติกรรมและอ ายตนะ ในขณะเดียวกันความสัมพันธ์ของจิตใจกับสิ่งแวดล้อมก็อยู่ในขอบเขตของปัญญาที่มีโยนิโสมนสิการ ซึ่งทำให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นตามมา

ตัวอย่างเช่น ประธานบริษัทใหญ่ มีชื่อเสียงคนหนึ่ง เขาเป็นสมาชิกชมรมทำความสะอาดห้องสุขา สมาชิกเป็นคนชั้นสูง เป็นประธานบริษัทใหญ่ หรือผู้ใหญ่ในสังคมกันทั้งนั้น กิจกรรมของเขาคือ ทำความสะอาดห้องสุขา ตามโรงเรียนต่างๆ และห้องสุขาสาธารณะเดือนละครั้ง เพื่อเป็นการละตัวตน เพื่อพัฒนาจิตใจตนเอง ชมรมนี้ตั้งขึ้นมาหลายสิบปี เมื่อก่อนจะเข้าไปขออนุญาตตามบ้าน เพื่อทำความสะอาดห้องสุขา แต่ทุกวันนี้ เลือกเฉพาะที่สาธารณะเป็นส่วนใหญ่ เช่น ห้องสุขาในโรงเรียนประถม มัธยม ห้องสุขาสวนหย่อม ห้องสุขาสวนสาธารณะ ทำความสะอาดแต่ละครั้งใช้เวลาเกือบ ๒ ชั่วโมง ชัดเจนทำความสะอาดทุกส่วนของห้องน้ำ

กิจกรรมสร้างสรรค์นี้ นับว่ามีประโยชน์ช่วยฝึกนิสัยให้ไม่เห็นแก่ตัว รักคว ามสะอาด ขยันทำงาน ช่วยฝึกจิตใจให้ละทิฐิมานะ ละอัตตาตัวตน ชัดเกลากิเลส เป็นการฝึกปฏิบัติพัฒนาจิตใจได้อย่างดีทีเดียว เสมอเหมือนการเจริญกรรมฐาน สำหรับบางคนอาจได้ผลดีกว่าการนั่งสมาธิ^๙

จากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่า กิจกรรมที่ทำอยู่นี้เป็นการปฏิบัติไตรสิกขาครบ เป็นกระบวนการ คือ ในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกหรือศีล การทำความสะอาดสุขาในที่สาธารณะครั้งนี้ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ใคร ไม่เบียดเบียนใคร แต่เป็นการสร้างประโยชน์ต่อ

^๗ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

^๘ ดุรายละเอียดยใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘.

^๙ พระอาจารย์มิตซูโอะ คเวสโก, **ชั่วโมงแห่งความคิดดี**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖.

ส่วนรวม และเป็นประโยชน์ร่วมกัน ในด้านจิตใจ การทำความสะอาดสุขภาพสาธารณะครั้งนี้ก็ด้วย เจตนาที่ดี มีความปรารถนาดี และในขณะที่ทำความสะอาดห้องสุขาอยู่นั้นจิตใจเป็นสุขเพราะ ไม่ได้คิดร้ายต่อใคร ในด้านปัญญาและเข้าใจพิจารณาสิ่งที่ตนกระทำอยู่ ไม่ก่อเกิดโทษต่อตนเอง และผู้อื่นเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

ดังนั้นความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตด้านพฤติกรรม การที่มนุษย์สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ สิ่งทั้งหลาย ศิลจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ระบบไตรสิกขาเกิดขึ้นเป็นกระบวนการ หรือกล่าวได้ว่า ศิลเป็นการเริ่มต้นระบบวิถีชีวิตให้เป็นไปตามหลักไตรสิกขา^{๙๙} จนเกิดเป็นศิลปะหรือความประพฤติ ที่ดีงามอย่างถาวรในทางที่ดีให้เกิดผลเป็นความ เจริญงอกงามในการพัฒนาการเรียนรู้ด้านอื่นๆ ต่อไป

การเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีความสัมพันธ์การพัฒนา ด้านพฤติกรรมเป็นเบื้องต้น อันเป็นการเริ่มความสัมพันธ์ทางวัตถุและสังคมหรือการเรียนรู้ ภายนอกตัวบุคคลเข้าไปสู่ภายในตัวบุคคล ส่งผลต่อการฝึกอบรม รมด้านจิตใจอันเป็นการเรียนรู้ ภายในตัวบุคคลต่อไป ดังพุทธพจน์ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนว่า

ศิลปะที่เป็นกุศลมีความไม่เดือดร้อนใจเป็นผล ความไม่เดือดร้อนใจมีความปราโมทย์เป็น ผล ความปราโมทย์มีความอิมใจเป็นผล ความอิมใจมีความสงบกายสงบใจเป็นผลความสงบ กายสงบใจมีความสุขเป็นผล ความสุขมีสมาธิเป็นผล สมาธิมีการรู้เห็นตามความเป็นจริงเป็น ผล การรู้เห็นตามความเป็นจริงมีความเบื่อหน่ายคลายกำหนดเป็นผล ความเบื่อหน่ายคลาย กำหนดมีความหลุดพ้นเป็นผล^{๑๐๐}

๔.๔ พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการยกระดับจิตใจ

จากทฤษฎีการเรียนรู้ของสกินเนอร์ ในด้าน สัมพันธ์กับการยกระดับจิตใจ สอดคล้อง กับหลักแรงเสริมของสกินเนอร์ ตัวอย่าง การเสริมแรงทางลบส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ แม้ใน บางครั้งการเรียนรู้จะแสดงออกพฤติกรรมเป้าหมาย ซึ่งถือเป็นการวางเงื่อนไข เช่น แม่บ่นให้ลูกทำ การบ้าน (เงื่อนไขนำ) ลูกจะทำการบ้านเพื่อให้รอดพ้นต่อการบ่นว่า แต่ในบางครั้งลูกจะทำ พฤติกรรมอื่นๆ ที่แม่ (ผู้วางเงื่อนไข) ไม่ได้ปรารถนาจะให้ทำ แต่พฤติกรรมนี้ช่วยให้ลูกสามารถรอด พ้นความรำคาญจากเสียงบ่นของแม่ได้ เช่น หนีออกจากบ้าน พฤติกรรมที่แสดงออกจัดเป็น

^{๙๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ชีวิตที่สมบูรณ์และการศึกษาบ้ง่าย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิรัชทศธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^{๑๐๐} อภ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๒-๓.

พฤติกรรมวิบากหลายลักษณะทั้งที่เป็นพฤติกรรมเป้าหมายของผู้วางเงื่อนไข และพฤติกรรมอื่นๆ ที่สามารถทำให้รอดพ้นสภาพการณที่ไม่น่าปรารถนาได้ เรียกว่า พฤติกรรมหลักหนี หรือหลักเลี่ยง ผู้ถูกวางเงื่อนไขจะสามารถเรียนรู้พฤติกรรมหลักเลี่ยงได้ ซึ่งบางครั้งจะมีพฤติกรรมหลักเลี่ยงตามที่ต้องการของผู้วางเงื่อนไข แต่บางครั้งอาจเป็นพฤติกรรมหลักเลี่ยงแบบอื่นที่ผู้วางเงื่อนไขไม่ต้องการ หรือเป็นพฤติกรรมรุนแรงตองได้คืนกลับสร้างเป็นเงื่อนไขที่น่าไม่ปรารถนาให้แก่ผู้วางเงื่อนไข

พระพุทธศาสนามองว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่สัมพันธ์กับการยกระดับจิตใจ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการปรับพฤติกรรมเป็นการเริ่มต้นของระบบวิถีชีวิตที่จะทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตและกระทำกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปตามกระบวนการของไตรสิกขา เกิดเป็นพฤติกรรมที่ดีงาม เมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมที่ดีงามย่อมส่งผลให้การฝึกอบรมจิตและพัฒนาปัญญาให้เป็นไปอย่างได้ผลดี

จิตใจมีเจตนาเป็นตัวชี้ทำให้เกิดการกระทำต่างๆ ซึ่งสภาพจิตใจที่มีความสุขจะทำให้การปรับพฤติกรรมเป็นไปอย่างได้ผลดีและมั่นคง และปัญญาจะทำงาน ได้ผลและพัฒนาไปได้ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสม ดังนั้นจิตใจที่ไม่ได้รับการฝึกฝนย่อมทำให้เห็นแก่ตัว เป็นจิตที่มุ่งหาผลประโยชน์ โดยเฉพาะสังคมโลกปัจจุบันที่แก่งแย่งแข่งขันกันย่อมเพาะบ่มและหล่อหลอมสภาพจิตใจเช่นนี้มาก จึงกล่าวได้ว่า พฤติกรรมการแสดงออกไม่ว่าทางกายหรือวาจาหรือใจก็ตามการใช้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ตาม ย่อมเกิดจากเจตนา^{๑๒} เพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการในแง่การหลีกเลี่ยงให้พ้นจากความทุกข์และแสวงหาความสุข ถ้าชอบใจก็ดั้นรนปรารถนา ถ้าไม่ชอบ ใจ ไม่ถูกใจก็อยากให้พ้นไปจากสภา พนั้นๆ ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ ดังนั้น จิตใจจึงมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกด้วยการใช้อินทรีย์ตลอดเวลาทั้งที่กุศลและอกุศล เช่น ความเพียรพยายาม ความอดทน ความมีสติ ความขุ่นมัว ความเศร้า ความหดหู่ ความอาฆาตพยาบาท

สาระสำคัญของพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สัมพันธ์กับการยกระดับจิตใจ คือ การปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพ ซึ่งเกื้อหนุนต่อการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และพร้อมที่จะใช้จิตที่มีคุณภาพและสมรรถภาพเพื่อพัฒนาปัญญา ให้เป็นไปอย่างได้ผลดีที่สุด^{๑๓} ความสัมพันธ์ด้านจิตใจจึงเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิและทำให้เกิดปัญญา เป็นสิ่งสำคัญ เพราะการอบรมอย่างอื่นย่อมเป็นไปได้ด้วยดีก็เนื่องมาจากการฝึกอบรมจิตใจ

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๓/๓๑๘.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, หน้า ๖๐๔.

ตัวอย่างการยกระดับจิตใจในทางพระพุทธศาสนา ที่เห็นได้ชัดเจน งานวิจัยครั้งนี้ ยกตัวอย่างของพระวังคีสะและพระนันทะ

พระวังคีสะเถระตอนบวชใหม่ เมื่อพบเจอ กับอารมณ์ที่น่าพอใจ โดยเฉพาะผู้หญิงสวยๆ ท่านเกิดความกำหนดยินดีพอใจในหญิงเหล่านั้น ความกำหนดรวบรวนจิต ไม่นิยมดีในการประพฤติพรหมจรรย์ ท่านก็มีวิธีที่จะบรรเทาความกำหนด ทั้งการโยนิโสมนสิการด้วยตนเอง ทั้งโดยการสอบถามวิธีการกับผู้ที่เป็นบัณฑิตแล้วนำไปปฏิบัติตาม จนได้เป็นพระอรหันต์ องค์หนึ่งในพระพุทธศาสนา

ในคราวหนึ่ง มีสตรีจำนวนมากพากันประดับประดาร่างกายอย่างสวยงาม เข้าไปยังอารามที่อยู่อาศัยของภิกษุทั้งหลาย ในขณะนั้น ท่านพระวังคีสะได้เห็นสตรีเหล่านั้น ก็เกิดความกำหนดขึ้น ความกำหนดรวบรวนจิต ท่านก็พิจารณาด้วยตนเองว่า นั่นไม่ใช่ ชลาภของเรา เราได้ไม่ได้เลย ความตรึงกับความคะนองอย่างเลวทราม กำลังเข้าครอบงำเราผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ทางนั้นไม่น่ายินดี ควรยินดีในทางที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้^{๑๔} บางคราวก็พิจารณาว่า รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ล้วนแต่ไม่เที่ยง แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปทั้งนั้นท่านผู้รู้ทั้งหลายรู้แจ้งอย่างนี้แล้ว มีตนหลุดพ้นเที่ยวไป^{๑๕}

ในคราวหนึ่ง ท่านเดินเข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถีกับพระอานนท์ เมื่อเกิดความกำหนดขึ้น แผลผา รบรวนจิต จึงได้ถามวิธีแก้ไขกับอานนท์ พระอานนท์ได้บอกอุบายวิธีว่า

จิตของท่านเร่าร้อน เพราะความสำคัญผิด ท่านจงละทิ้งนิมิตว่างาม ซึ่งประกอบด้วยราคะ ท่านจงดูสังขารทั้งหลาย โดยความเป็นของแปรผัน โดยความเป็นทุกข์ และอย่าดูโดยความเป็นอัตตา จงดับราคะแรงกล้า อย่าถูกราคะเผาผลาญบ่อยๆ เลย ท่านจงอบรมจิต ให้มีอารมณ์เดียว ให้ตั้งมั่นดี ด้วยการพิจารณาเห็นว่าไม่งาม จงอบรมกายคตาสติ จงเป็นผู้เบื่อหน่ายให้มาก ท่านจงอบรมความไม่มีนิมิต และจงถอนมานานุสัย จากนั้น ท่านจักเป็นผู้สงบเที่ยวไป เพราะละมานะได้^{๑๖}

ส่วนพระนันทะเถระเมื่อบรรลुเป็นพระอรหันต์แล้ว ปรากฏว่าท่านเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มิให้ยินดียินร้ายในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ระวังไม่ให้กิเลสครอบงำใจในเวลารับรู้อารมณ์ทางอินทรีย์

^{๑๔} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๙.

^{๑๕} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๙.

^{๑๖} อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๙.

ทั้ง ๖ มิให้ตกอยู่ในอำนาจโลกธรรม ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับ ยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้สำรวมอินทรีย^{๑๗}

พฤติกรรมการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับการยกระดับจิตใจ เป็นหลักการฝึกอบรมจิตใจให้พ้นจากอำนาจของกิเลสตัณหาด้วยสมถภาวนา เป็นการฝึกฝนอบรมจิตใจให้เกิดสมาธิ ตั้งแต่ขณิกสมาธิจนถึงอัปปนาสมาธิ เพื่อเป็นพื้นฐานในการฝึกฝนด้านวิปัสสนาภาวนาพัฒนาไปสู่ปัญญาที่รู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง

ในขั้นตอนของการฝึกฝนอบรมจิตใจนี้จะต้องประกอบด้วยความเพียรที่จะกระทำแต่ความดีหรืออกุศลธรรมต่างๆ หรือความเพียรชอบ ๔ ประการ คือ ๑) การเพียรระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความชอบใจ ไม่ชอบใจ หลังจากที่มีผัสสะเกิดขึ้น หรือพยายามป้องกันอกุศลธรรมไม่ให้เกิดขึ้น ๒) เพียรละหรือทำลายหรือดับอารมณ์ที่เกิดจากผัสสะไม่ว่าจะเป็นความชอบใจ ไม่ชอบใจ รัก ชัง เป็นต้น ให้หมดสิ้นไป หรือความเพียรพยายาม ละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ๓) คือการเพียรพยายามปฏิบัติในข้อที่ ๑ และ ๒ ให้เกิดขึ้นจนประสบผลสำเร็จ ๔) เมื่อปฏิบัติในข้อที่ ๓ จนเป็นผลสำเร็จแล้วก็เพียรพยายามรักษาให้ตั้งมั่นและเจริญยิ่งขึ้นไป เป็นความพยายามประพฤติปฏิบัติอย่างเต็มบริบูรณ์ในการฝึกฝน อบรมตนทั้งทางกายและทางใจให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป พยายามกำหนดสติให้รู้เท่าทันสิ่งที่มากระทบอินทรีย ๖ ซึ่งทำให้ความคิดปรุงแต่งหรือกิเลสเข้าครอบงำจิตใจไม่ได้

การฝึกอบรมจิตด้านสมถภาวนาดังกล่าวเป็นพื้นฐานในการพัฒนาปัญญาหรือวิปัสสนาภาวนาให้เจริญขึ้นไป เพราะบุคคลที่พัฒนาฝึกอบรมจิตใจโดยมีสมถภาวนาดีแล้ว ย่อมเกิดประโยชน์ดังนี้

๑. เป็นการเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง หรือเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเพื่อนำไปสู่วิชาและเป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์

๒. การฝึกอบรมจิตให้ถึงพร้อม ระดับฌานสมาบัติทำให้เกิดอภิญญา เช่น ตาทิพย์ หูทิพย์ ทายใจผู้อื่นได้ เป็นต้น

๓. ภาวะจิตในฌานจะหลุดพ้นจากกิเลส เป็นภาวะที่จิตสุข สงบ ผ่องใส (เป็นการดับกิเลสโดยเอาสมาธิข่มไว้ เมื่อออกจากฌานกิเลสก็กลับมาได้เหมือนเดิม)

^{๑๗} พระครูกลยาณสิทธิวิวัฒน์ (สमान กลยาณธมฺโม), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา หมวดภิกษุ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๙.

๔. ทำให้เป็นผู้มีจิตใจและบุคลิกภาพเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง สงบ เยือกเย็น ผ่องใส กระปรี้กระเปร่า เบิกบาน เป็นต้น

๕. ช่วยให้จิตผ่องคลาย หายเครียด หยุดยั้งความวิตกกังวลต่างๆ เป็นเครื่องพักผ่อน กายส่งผลให้ใจสบายและมีความสุข

๖. เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำกิจต่างๆ ในชีวิต ต่ประจำวัน เช่น การทำงาน การศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น เพราะจิตที่เป็นสมาธิจะแน่วแน่ในสิ่งที่กำลังกระทำ ไม่ฟุ้งซ่าน วอกแวก ย่อมทำกิจทุกอย่างได้ดี รอบคอบ ไม่ผิดพลาด

๗. ช่วยส่งเสริมสุขภาพและใช้แก้ไขโรคต่างๆ ได้ เช่น ช่วยทำให้ผิวพรรณอิมเอิบ ผ่องใส สุขภาพกายดี มีภูมิต้านทานโรค^{๑๘}

ดังนั้นพฤติกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการยกระดับจิตใจหรืออธิจิตตสิกขา จึงเป็นการ พัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิตด้วยวิธีสมถภาวนา จนจิตเกิดสมาธิที่ถูกต้องหรือ สัมมาสมาธิ กล่าวคือ จิตที่มีสภาพตั้งมั่น บริสุทธิ์ ผ่องใส ปราศจากสิ่งมัวหมอง นุ่มนวล ครอบ การงาน ไม่วอกแวกหวั่นไหว^{๑๙} เป็นภาวะที่จิตสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้วบรรลุ ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน^{๒๐} พร้อมทั้งจะก้าวเข้าสู่ขั้นการใช้ปัญญา หรือวิปัสสนาภาวนาในการ พิจารณาสภาวธรรมทั้งหลายที่เกิดจากอายตนะให้เกิดความรู้ความเข้าใจตรงตามความเป็นจริง จนสามารถทำลายกิเลสได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า

นรชนผู้มีปัญญาเห็นภัยในสังสารวัฏ

ดำรงอยู่ด้วยศีลแล้วเจริญจิตและปัญญา

มีปัญญาเครื่องบริหาร

พึงแก้ความยุ่งทั้งภายในและภายนอกได้^{๒๑}

๔.๕ พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาปัญญา

สกินเนอร์มองว่า มนุษย์ย่อมมีพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้า ระบบ ประสาทและอวัยวะรับสัมผัสจึงเป็นปัจจัยสำคัญของการรับรู้และเรียนรู้ ซึ่งต้องมีความสมบูรณ์จึง

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ , หน้า ๘๓๔ - ๘๓๕.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๓/๔๒.

^{๒๐} อญ.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๐/๓๑๙.

^{๒๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๙๒/๒๗๑-๒๗๒.

จะสามารถรู้สิ่งเร้าได้ดี เมื่อมีสิ่งเร้าเข้า มากระทบประสาทสัมผัส จะเกิดการตื่นตัว และรับสัมผัส ดำเนินการส่งไปยังสมอง ทำให้เกิดการแปลความหมายขึ้นโดยอาศัยประสบการณ์เดิม เมื่อแปลความหมายแล้วจะมีการประเมินผลที่ตอบสนองสิ่งเร้าแล้วสรุปผลของการรับรู้เป็นความคิดรวบยอด ทำให้เกิดปฏิกิริยาในการตอบสนองสิ่งเร้าเหล่านั้น เกิดเป็นการรับรู้และเรียนรู้ เกิดขึ้น เมื่อใดก็ตามเมื่อสิ่งเร้าใหม่เกิดขึ้นซึ่งไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน จะไม่สามารถบอกได้ว่าสิ่งเร้านั้นคืออะไร เป็นเพียงความรู้สึกจากการสัมผัสเท่านั้น ไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้

ในขณะที่พระพุทธศาสนาให้แนวคิดในการดำเนินชีวิตตามหลักความเป็นจริงว่าเป็นทุกข์ ซึ่งทุกข์เป็นปัญหาของชีวิตเกิดจากกิเลสและตัณหา วิธีการแก้ไขปัญหาชีวิตคือการดับกิเลสและตัณหาด้วยสติ สติจะเกิดขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนอบรมตนตามกระบวนการไตรสิกขา จนเกิดปัญญาที่สามารถแก้ไขปัญหาคับทุกข์ได้ ปัญญาจึงเป็นแกนนำหรือเครื่องมือที่สำคัญในการจัดปรับชีวิตทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจให้สอดคล้องสัมพันธ์และนำไปสู่การเรียนรู้ ดังนั้น พฤติกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาปัญญา จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องไปกับการปรับพฤติกรรม และการยกระดับจิตใจ เป็นการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง หรือรู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จนสามารถทำลายกิเลสและตัณหาได้

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาปัญญา มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องไปกับการปรับพฤติกรรม และการยกระดับจิตใจนำไปสู่การเรียนรู้ ที่ก่อให้เกิดความรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงเกี่ยวกับโลกและชีวิต เป็นเหตุให้ดำเนินชีวิตอยู่ในศีลธรรมจรรยาอันดีงาม และในระดับที่สูงขึ้นไปด้วยการฝึกฝนอบรมจิตด้วยสมถภาวนา วิปัสสนาภาวนา จนก่อเกิดปัญญา ความรู้แจ้งภายในตนเอง สามารถแก้ไขปัญหาคับทุกข์ได้อย่างถูกต้องจนถึงการดับทุกข์ได้ในที่สุด ทั้งสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาเป็นหลักการฝึกฝนอบรมจิตให้มีสติสัมปชัญญะ โดยที่สมถภาวนาเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้มีความตั้งมั่นแน่วแน่เป็นหนึ่งเดียว เพื่อเป็นพื้นฐานของการใช้ปัญญา คือ วิปัสสนาภาวนาต่อไป วิปัสสนาภาวนาเป็นการฝึกฝนอบรมให้เกิดปัญญารู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ สติที่คอยจดจ่ออย่างต่อเนื่องต่อสภาวะธรรมทางกายและจิต กำหนดรู้ปัจจุบันอารมณ์ที่ปรากฏทางอินทรีย์ ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จนสามารถละกิเลสได้

ดังนั้น การฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดสติจนสามารถกำหนดตามทันสิ่งต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้น หรือกระทำอยู่ในขณะนั้นๆ ทำให้ไม่หลงในอดีตที่ผ่านมาไปแล้ว และไม่หลงไปสู่ออนาคตที่ยังมาไม่ถึง แต่หากจะต้องพิจารณาเรื่องราวในอดีต หรือสิ่งที่จะกระทำต่อไปในอนาคต ก็เอาสติ

กำหนดพิจารณาด้วยปัญญาอย่างมีจุดมุ่งหมายในสิ่งนั้นๆ ก็จะทำให้ กลายเป็นอารมณ์ปัจจุบัน หรืออยู่กับปัจจุบัน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้^{๒๒}

๑. เมื่อจิตบริสุทธิ์ทำให้ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ที่กระทบ ย่อมเป็นผู้อดทนต่ออุป
เสียด กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

๒. สติสัมปชัญญะจะควบคุมการรับรู้และความคิดให้บริสุทธิ์ไม่มีช่องทางที่กิเลสต่างๆ
จะเกิดขึ้น

๓. สามารถดับอกิขณา (ความทะยานอยาก) และโทมนัส (ความขัดเคืองกระทบใจ)
ได้ ทำให้จิตใจอยู่ในภาวะที่เป็นสุข มีความโปร่ง เบา ผ่อนคลาย สงบ เป็นตัวของตัวเอง

๔. เมื่อจิตบริสุทธิ์ทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตา มความเป็นจริง หรือกล่าวได้
ว่าปัญญาทำหน้าที่โดยสมบูรณ์

๕. ทำให้เกิดการพัฒนาคณสมบัติในตัวบุคคลจากเสขบุคคลไปสู่อเสขบุคคล^{๒๓} หรือ
จากปุถุชนไปสู่อริยบุคคล^{๒๔}

ในโลกปัจจุบันทุกวันนี้เมื่อบุคคลดำเนินชีวิต ได้สัมผัสกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและ
สังคมที่สับสนวุ่นวาย ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส เป็นต้น จะเกิดการรับรู้และเรียนรู้ สมองจะสั่งงานให้
เกิดความชอบใจ ไม่ชอบใจ วิตกกังวล ขัดเคืองใจ เครียดแค้น ชิงชัง อยากทำร้ายผู้อื่นให้ประสบ
กับความเดือดร้อน เป็นต้นความรู้สึกเหล่านี้จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาโดยมีกิเลสและ
ตัณหาเป็นตัวนำ ขาดสติสัมปชัญญะที่จะทำให้บุคคลรู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง
กล่าวคือ บุคคลจะมีความรู้เข้าใจรู้เท่าทันสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ต้องมีโยนิโสมนสิการ
ซึ่งจะทำให้บุคคลมีการกระทำต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางวัตถุและสังคมอย่างถูกต้องและได้คุณค่า
แท้จริง รวมถึงการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่พยายามคิดร้ายปอง
ร้ายใคร

อริยศีลสิกขา (ศีล) อริยจิตตสิกขา (จิต) อริยปัญญาสิกขา (ปัญญา) จึงเป็นกระบวนการ
เรียนรู้ที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ศีลจะทำให้บุคคลไม่กระทำความชั่วต่างๆ เช่น การ
เบียดเบียน ทำร้ายทำลายผู้อื่น การลักขโมยสิ่งของของผู้อื่น การพูดโกหกหลอกลวงเพื่อประโยชน์
ตน เป็นต้น บุคคลที่ไม่มีศีลหรือไม่มีการพัฒนาด้านพฤติกรรมจิตใจจะไม่ปลอดโปร่ง วอกแวก
ฟุ้งซ่าน เช่น เมื่อทำร้ายร่างกายผู้อื่นไว้ จิตใจของผู้นั้นก็หวาดระแวงฟุ้งซ่าน ก ล้วว่าตนเองจะถูกทำ

^{๒๒} อ.จ.ญก. (ไทย) ๒๒/๕/๔๑๖.

^{๒๓} อ.จ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒-๓๑๔.

^{๒๔} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๗๓/๑๕๖.

ร้ายคืบบ้าง เครียดจนนอนไม่หลับบ้าง เมื่อบุคคลมีศีลดีทำให้จิตตั้งมั่นเป็นสมาธิไม่หวาดหวั่นวิตกกังวล จะส่งเสริมให้บุคคลปฏิบัติศีลหรือการสำรวมอินทรีย์ให้เป็นไปอย่างได้ผลดี ศีลและสมาธิจะช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาปัญญาเจริญงอกงามขึ้น เพราะเมื่อกายและใจสงบการพัฒนาปัญญาจะเกิดผลดี และปัญญาก็ช่วยในการรักษาศีลและการปฏิบัติสมาธิให้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ เพราะปัญญาทำให้รู้ว่าอะไรเป็นโทษ อะไรก่อให้เกิดประโยชน์ อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ การดำเนินชีวิตของบุคคลทุกวันนี้ในทุกกิจกรรมของชีวิตมีการแสดงออกของพฤติกรรม การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการปรับพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา สอดคล้องกันเป็นกระบวนการ หากการเรียนรู้ครบถ้วนทั้ง ๓ ด้าน ย่อมเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

ดังนั้น พฤติกรรมการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ภายนอกเริ่มด้วยการฝึกอบรมศีล ภายในต้องใช้โยนิโสมนสิการสร้างปัญญาให้เกิดสัมมาทิฐิพร้อมกันไปตั้งแต่เริ่มต้นจนตลอดกระบวนการทั้งขั้นการฝึกอบรมจิตและปัญญา เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นองค์มรรคทั้งหลายก็เจริญขึ้นพร้อมกัน ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวไว้ว่า “ในการศึกษาที่ถูกต้อง เมื่อมองจากข้างนอกหรือมองตามขั้นตอนใหญ่ ก็ จะเห็นการฝึกอบรมตามลำดับขั้นของไตรสิกขาเป็น ศีล สมาธิ และปัญญา แต่เมื่อมองเข้าไปข้างในที่รายละเอียดของการทำงานก็จะเห็นองค์มรรคทั้งหลายเดินไขว้ทำหน้าที่ยกกันอยู่ หรือว่าบุคคลนั้นกำลังเดินตามมรรคตลอดเวลา”^{๒๕} กระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องจึงเป็นการใช้อองค์ประกอบทั้ง ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิต ปัญญา ให้ทำหน้าที่สัมพันธ์กันเป็นกระบวนการอย่างมีประสิทธิภาพ นำพาชีวิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด ทำให้มนุษย์เป็นบุคคลที่ได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์

ตัวอย่างการพัฒนาปัญญาในทางพระพุทธศาสนา ที่เห็นได้ชัดเจน งานวิจัยครั้ง นี้ขอ ยกตัวอย่างพระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา คู่กับพระโมคคัลลานะ ดังนี้ หลังจากพระพุทธองค์ทรงแสดง ยมกปาฏิหาริย์ จำพรรษาและแสดง อภิธรรม ฌ ดาสดังส์ เสด็จลงมา ณ ประตู่เมืองสังกัสสะ พระสารีบุตรพร้อมทั้งภิกษุ ภิกษุณี และสาธุชนจำนวนมาก มาเฝ้าอรับเสด็จพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสถามปัญหาในวิสัยของปุถุชนเป็นต้น พวกปุถุชนแก้ปัญหาได้ ในวิสัยของตนเท่านั้น ไม่สามารถจะแก้ปัญหา ในวิสัยของพระโสดาบันได้ พระอริยบุคคลทั้งหลาย มีพระโสดาบัน เป็นต้น ก็เหมือนกัน ไม่สามารถจะแก้ปัญหา ในวิสัยของพระอริยบุคคลทั้งหลาย มีพระสกทาคามี เป็นต้น พระมหาสาวกที่เหลือ ไม่สามารถจะแก้ปัญหา ในวิสัยของพระมหาโมคคัล - ลานะ พระมหาโมคคัลลานะไม่ สามารถจะแก้ปัญหา ในวิสัยของพระสารีบุตรเถระได้ แม้พระสารี -

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, หน้า ๗๔๓.

บุตรเถระ ก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาในวิสัยของพระพุทธเจ้าได้เหมือนกัน ในครั้งนั้น มหาชนจึงได้รู้จักพระสารีบุตร ว่า เป็นผู้เลิศทางปัญญา^{๒๖}

สรุปได้ว่าพฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความสัมพันธ์กับชีวิตด้วยการใช้อายตนะภายในตัวมนุษย์อย่างมีสติ ตามกระบวนการที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กันของไตรสิกขา หรือกล่าวได้ว่า มนุषยนำกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กันของไตรสิกขามาสัมพันธ์กันกับทุกกิจกรรมในการดำเนินชีวิตเพื่อปรับพฤติกรรม ยก ระดับจิตใจ พัฒนาปัญญา ให้เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ซึ่งผ่านการฝึกฝนอบรมและพัฒนาแล้วทุกด้าน อันจะนำไปสู่จุดหมายของชีวิต ได้แก่ จุดหมายปัจจุบันหรือประโยชน์ปัจจุบันซึ่งเป็นสิ่งที่พึงได้รับในการดำเนินชีวิตประจำวัน จุดหมายเบื้องหน้าหรือประโยชน์เบื้องหน้า ซึ่งเป็นคุณค่าภายในหรือเป็นคุณค่าด้านจิตวิญญาณ และจุดหมายสูงสุดหรือความรู้เท่าทันสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหาและหลุดพ้นจากความทุกข์ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดของการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา

^{๒๖} พระครูกลยาณสิทธิวิวัฒน์ (สमान กลยาณธมฺโม), **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา หมวดภิกษุ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๐.